

Informasjonsbrosjyre

Kulturlandskapsprosjekt Flåbygd

Nome kommune Juni 1996

Innhold :

* Innledning	3
* Gjennomføring	4
* Plan for skjøtsel av kulturlandskapet	4 - 6
* Skjøtselsplan for bygninger, bygningsmiljøer og andre kulturminner	7 - 13
* Næringsutvikling	14
* Vurdering av prosjektet	15
* Skisser	16 - 18
* Oppfølging	19
* Kort oversikt faglig bistand og økonomiske virkemidler	19

*Forside:
Foto tatt fra Klippeåsen mot Flåbygd kirke, vassdraget og Strengen bru.
Et harmonisk landskap med velstelte og veldrevne gårdsanlegg.
Vegetasjonsbrynnene er viktige for samspillet i naturen. Men ned mot
kanalen og noen steder mellom gårdene er den gamle beitemarka i
ferd med å gro igjen.*

Utgiver : Nome kommune i samarbeid med grendelaget i Flåbygd.
Faglig ansvarlig : Feste A/S Skien landskapsarkitekter MNLA.
Alle fotografier og skisser ved Feste A/S.
Sats, repro og trykk: Bø Trykk AS, Bø

Innledning

Flåbygd er ei vakker jordbruksgrænd i Nome kommune i Telemark. Bygda strekker seg fra Hogga og til Flåvatn, vassdraget (Straumen) deler området i to.

"Flåer" betyr bratte, bare svaberg. Særlig de vestlige lisdene er preget av slike landskapsformasjoner. Mot øst er bygda brei og frodig med mye fint åkerland.

Flåbygd har et levende og intensivt landbruk, og en befolkning som viser stor interesse for å ta vare på bygda si.

Drifta består av kornproduksjon, husdyrhold, noe frukt dyrking og tradisjonell skogsdrift.

Det er spredt bosetting og gårdsbebyggelsen med tradisjonelle firkanttun har enhetlig preg. Straumen, som er en del av den over 100 år gamle Bandakkanalen, renner gjennom bygda. Vassdraget var i lange tider den viktigste ferdselsåren mellom de øvre og midtre bygder av Telemark og Grenland.

Kanalen har endret funksjon, i dag brukes den mest av turister og friluftsfolk, de to fylkesvegene gjennom bygda har overtatt nyttetraffikken.

Kommuneplanprosessen 1993-94 i Nome kommune hadde bla. kulturlandskapsproblematikk som et sentralt tema. Et av ønskemålene var å lage gode retningslinjer for forvaltning og skjøtsel av Flåbygd.

Målet var å ivareta kvalitetene i landskap og bebyggelse samtidig med at området skulle

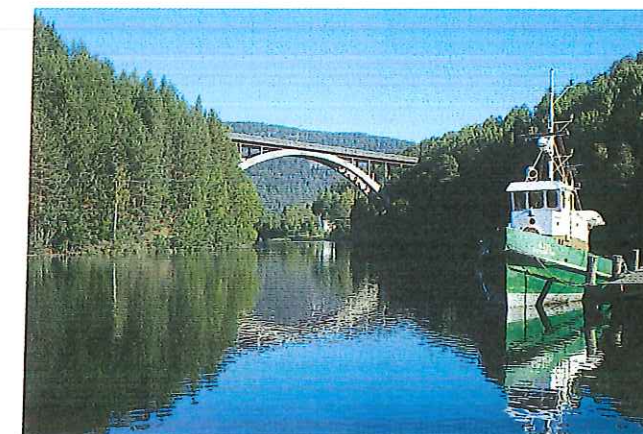
Telemarkskanalen har endra funksjon fra en viktig transportåre til turist- og kulturkanal. Turisbåten "Victoria" binder ny og gammel tid sammen. I bakgrunnen sees den gamle fint, steinsatte tørrmuren på vegen fra Hogga til Røymaal. Den representerer også en viktig del av samferdsels-historien.

Når en går på den gamle vegen nærmer en seg tunet på Hegna på en fin og opplevelsesrik måte. Veg, vegetasjon, kulturlandskap og bygningsmiljø henger godt sammen.

nyttes i næringsssammenheng. Dette ga følgende målsettinger og sentrale problemstillinger for prosjektet :

1. Finne egnede virkemidler for forvaltning av kulturlandskapet i Flåbygd, som ivaretar og utvikler verdiene i bygda uten at regelverket blir for detaljert og tungvint.
2. Utarbeide en skjøtselsplan, med oversikt over skjøtselstiltak og informasjonsmateriale knyttet til de ulike tiltakene.
3. Skaffe fram konkrete forslag til næringsmessig utnytting av de lokale ressursene i utmark, kulturlandskap og Telemarkskanalen.

Ved Strengen brygge er det fortsatt aktivitet. Bla. bruker Fellesfløtningen brygga som utgangspunkt for fløtningen i øvre del av vassdraget.

Gjennomføring

I 1993 ble det etablert en kommunal, administrativ kulturlandskapsgruppe med tverretattlig kompetanse.

For å få belyst ulike kulturlandskapsprosjekt i Flåbygd. Dette ble vedtatt igangsatt for en samla kostnadsramme på 200 000 kr.

Som en videreføring ble det satt ned ei "Flåbygdgruppe" med grunneiere for å få til en lokal forankring og oppfølging.

For at alle i bygda skulle ha mulighet til å bidra i prosjektarbeidet ble det arrangert tre folkemøter i prosjektperioden. På det første folkemøte i mai 1994 ble det valgt en styrings-

gruppe for prosjektet med representanter fra "Flåbygdgruppa" og kommunen. Denne styringsgruppa fikk som oppgave å drive prosjektet fram etter de målsettingene som var satt opp på forhånd.

Lokalbefolkningen har undervegs fått informasjon i for- og etterkant av folkemøtene. Denne populærutgaven av sluttrapporten skal i etterkant deles ut til innbyggerne i Flåbygd og andre interesserte.

Interesserte kan ta kontakt med Nome kommune angående mer detaljerte opplysninger og kart.

Plan for skjøtsel av kulturlandskapet

Mange av de tidligere, åpne ravedalene som ble intensivt beita er i ferd med å gro igjen som her ved Flom skole/Flomevja.

Gjennom forespørsel om konsulentbistand ble Feste A/S landskapsarkitekter MNLA engasjert til å gjennomføre den faglige delen av en skjøtelsesplan.

På bakgrunn av den ferdige skjøtelsesplanen ble det sendt en fellessøknad fra Flåbygd på tilskudd til spesielle tiltak i kulturlandskapet.

Fylkeslandbruksstyret bevilga tilskudd til samtlige 12 søkere fra Flåbygd.

Dvs. engangstilskudd på 440 000 kroner for 1995 og et årlig tilskudd i 5 år på tilsammen 52 000 kroner pr. år.

Noe av bakgrunnen for skjøtelsesplanen var ønsket om å opprettholde kanaltilknytninga og et åpent landskap i bygda. Bygda er i ferd med å gro igjen, de fleste tidligere, åpne raveda-

lene som ble intensivt beita, er helt eller delvis i ferd med å bli skog. Dette er også i ferd med å stenge bygda fra kanalen.

Ved siden av dette har det vært viktig å understreke kanaltilknytninga, belyse og legge vekt på den historiske landbruksutviklinga, legge vekt på synliggjøring/ivaretagning av kulturminner og utvikle turvegnettet innenfor kulturlandskapet.

Skjøtelsesplanen ser på Flåbygd som en helhet og vurderingene er foretatt på et overordnet nivå. Men likevel på et nivå som gjør det mulig å benytte opplysningene som basis for mer detaljerte driftsplaner for mindre enheter i neste arbeidsfase.

Andre steder som ved Berge er mye av den tidligere dyrka marka, åkrer, slått og beite i ferd med å gro helt igjen. Randområder utenfor de sentrale landbruksområdene i bygda vokser til med skog og det tidligere høstingslandskapet forsvinner.

Andre steder, som her ved Gisholt, er oreskogen i ferd med å stenge bygda fra kanalen.

I Dompedal opprettholder beite med forskjellige beitedyr et åpent og parklignende landskap. Dette vakre ravelandskapet ville i løpet av få år gro igjen uten beiting.

Landskapsanalyse

En landskapsanalyse er en metode for å klassifisere et landskap og få fram det karakteristiske ved dette. Det er viktig å belyse de overordna trekkene og det mest vesentlige i landskapet. En landskapsanalyse kan være et godt fundament for videre planlegging og tiltak.

En forenkla landskapsanalyse som for Flåbygd legger vekt på å beskrive landskapsformene og skille områder som har forskjellig karakter fra hverandre.

Landskapsformene avgrensar et stort og lett fattbart landskapsrom fra Salteveje og opp mot Nes. Innenfor dette store landskapsrommet er det en rekke mindre og karakteristiske områder.

Markslag

Hovedproblemet i den forandring som skjer i kulturlandskapet i Flåbygd er igjengroing. Denne er spesielt omfattende i ravedalene og skråningene ned mot kanalen.

Dette skyldes først og fremst at husdyrholdet har gått dramatisk ned. Tidligere var de fleste ravedalene og i noen grad skråningene ned mot kanalen store beitearealer med åpent og halvåpent preg.

Skjøtelsesplan

Skjøtelsesplan bygger på registreringene som er kartfestet i landskapsanalyse, historisk utvikling og markslagkart.

Planen inneholder forslag til skjøtsel av vegetasjon, tilrettelegging for ferdsel og rekreasjon, tiltak for å synliggjøre kulturminner og forslag til

å styrke bygdas bosetting. Skjøtelsesplanen inneholder forslag til 4 arbeidsfaser/perioder som kan sees i et tidsperspektiv på 8 til 10 år.

For å opprettholde ei levende bygd hvor det er folk til å gjennomføre og opprettholde de foreslåtte tiltaka i skjøtelsesplan er det bla. viktig å legge til rette for ny bosetting. Dette er foreslått mellom Opheim og Salteveje, ved Sundbø nordre og ved bedehuset.

Fortettinga skjer der det allerede idag er flere hus og utbygginga foreslås der hvor de små husklyngene kan inngå som en naturlig del av kulturlandskapet.

For å få til en god tilpasning til kulturlandskapet og den øvrige bebyggelsen er det nødvendig med et samarbeid mellom bygnings- og kulturmyndighetene lokalt og kulturvernmyndighetene i fylkeskommunen.

Bygda behøver endel funksjoner for å trygge bosettinga. Flom skole kan i løpet av få år bli reaktivisert som et aktivt brukt lokale i bygda. Første steg kan være en privatfinansiert barnehage som senere kan utvikles til skolested. Kvalitetene i og rundt tomte og lokalisering i bygda er et godt utgangspunkt.

Det bør også diskuteres hvordan den tomme bygningsmassen på gårdene kan utvikles, særlig de eldre driftsbygningene. Muligheter for eldreleiligheter bør vurderes, feks. har Seljord hatt gode erfaringer med integrerte boenheter i bygdelaga. Med nærhet til skolestedene Lunde og Bø kan en også benytte kapasiteten til hybler i kombinasjon med gardsturisme i ferietida.

Aktiv skjøtsel som her ved Hegna kan holde vedlike et åpnere landskapsbilde. Men det er viktig å tynne og ikke fjerne all vegetasjon. Der det ligger tilrette for det, bør vegetasjonsskjøtsel kombineres med beite for å opprettholde et åpnere landskapsbilde.

De gamle vegene forteller om tidligere sammenhenger i bygda, men er også flotte muligheter idag som turveger.

Idag er det en utvikling mot å bli stadig flere tomme bolighus i bygda. Kommunen har en styringsmulighet via § 85 i bygningsloven. Kragør er et eksempel på en kommune som bruker denne muligheten til å opprettholde den faste bosettinga.

For de historiske severdighetene, som i det alt vesentligste er lokalisert til vassdraget, er følgende tiltak aktuelle :

Mindre parkeringslommer langs fylkesvegen, skilting til severdighetene og etablering av enkle rasteplasser i tilknytning til disse.

Generell opprydding, vegetasjonsskjøtsel og vedlikehold.

Ved Nedre Sundbø og Flomevja etablere ilandstigningsmulighet for båtfolk.

Det er viktig å sikre kulturminnene ved Flomevja så fort som mulig.

Turvegene er dels eksisterende vegnett men også opparbeiding av nye, med enkel standard, som henger sammen med de gamle.

Det er foreslått forskjellige faser i vegetasjonsskjøtselen i et 10 års perspektiv for å kunne overkomme arbeidet.

Det er viktig at en opprettholder et åpent landskap etter første gangs rydding.

Derfor bør en få til beiteordninger, helst fra eksisterende driftsenheter. Ved eventuelle fellesordninger bør dette kunne samordnes mellom bygda og landbrukskontoret.

I forbindelse med all vegetasjonsskjøtsel i skråninger er det viktig å beholde et vegetasjonsdekke som binder jordarten og demper erosjon.

Framtidige driftsplaner må også omfatte opprettholdelse av nåværende driftsarealer og driftsformer der hvor dette fungerer bra.

Skjøtselsplan for bygninger, bygningsmiljøer og andre kulturminner

Kulturminner i videste forstand er muntlige, litterære eller materielle overleveringer om tidligere tiders levesett, kultur og historie.

Kulturvernet tar sikte på å bevare slike overleveringer.

I forbindelse med dette prosjektet konsentrerer vi oss kun om bygninger, bygningsmiljøer og tekniske kulturminner fra nyere tid, dvs. etter 1537, og hvordan vi best kan ta vare på det fysiske miljøet i bygda og utvikle det videre.

Hvorfor kulturminnevern?

En av hovedmålsettingene for kulturminnevernet er å fremme forståelse og hensyn til kulturminnene uavhengig om de er formelt vernet eller ikke. Denne forståelsen bør gjelde fra eier/bruker til politikere og planleggere på alle nivåer.

Kulturminnene er en del av vår felles fortid og vår hverdag, og vi har et felles ansvar for at de blir vernet og sikret for framtida.

Kulturminnene gir den enkelte en følelse av identitet, tilhørighet, kontinuitet, forståelse og kunnskap om kulturell bakgrunn. De skaper også trivsel og miljø.

Det som gjør at Nome har et potensiale til å hevde seg innenfor reiseliv er vår kulturhistorie og våre kulturminner.

Telemarkskanalen er både et verneverdig teknisk industrielt kulturminne og samtidig en turistattraksjon av nasjonal og internasjonal karakter.

Forringer vi dette kulturminnet, vil vi også forringe kanalen som attraksjon og gjøre den mindre interessant for turister.

Juridiske virkemidler

De tre viktigste lovene er plan- og bygningsloven, lov om kulturminner og lov om naturvern. Plan- og bygningsloven § 25.6 gir kommunen mulighet til å regulere arealer til spesialområde - bevaring når de har bygninger og anlegg som pga. historisk, antikvarisk eller annen kulturell verdi skal bevares.

Lov om kulturminner gir fornminner (før 1537) automatisk fredning. Kulturminner etter 1537 kan fredes etter vedtak i henhold til loven.

Lov om naturvern gir mulighet for å legge kulturlandskap ut til landskapsvernområde med vekt på å bevare et helt landskap. For å sikre kulturlandskapets mange elementer må en ha et samarbeid mellom naturvernet og kulturminnevernet.

Økonomiske virkemidler

Norsk kulturråd, Miljøverndepartementet, Den Norske Stats husbank, Statens landbruksbank, Fylkesmannens landbruksavdeling, Bygdeutviklingsfondet og fylkeskulturutvalget. Kommunen samordner søknader til disse instansene og gir bistand, opplysninger om evt. kommunale ordninger.

Miljøverndepartementet har i dag det overordnede ansvaret for kulturminnevernet i Norge. Men mye av det daglige ansvaret og arbeidet er delegert til fylkeskommunen og videre til kommunene.

Kommuneplanens arealdel har avmerket Flåbygd som et viktig kulturlandskapsområde, men slik som dette framstår i planen innebærer ikke dette noen juridiske begrensninger. Siktemålet fra kommunens side er at bygdefolk, grunneiere og kommunen i samarbeid skal finne fram til gode løsninger på skjøtsel av landskap og bygninger.

Evjene som tidligere var mer åpne er også i ferd med å gro igjen. Dette var tidligere viktige båt-plasser og drikkesteder for beitedyr. Slik bruk sammen med annen skjøtsel /høsting vil kunne holde dem mer åpne.

Dette istedenfor at man med loven i hånd skal ta avgjørelser over hodet på det lokalsamfunnet det gjelder.

I tillegg var det fra kommunens side ønskelig å se prosjektet i sammenheng med landbruksetatsens prosjekt "Bygde Nome 2000", slik at næringsutvikling, tilretteleggingstiltak osv. kunne sees i sammenheng med skjøtseldelen.

Bygninger og bygningsmiljøer i Flåbygd;

På 1970-tallet startet en landsomfattende registrering av bygninger som var oppført før 1900, den såkalte SEFRAK-registreringen, hvor alt materialet ligger inne på database.

Denne registreringen ble også foretatt i Nome, hvor kopi av materialet befinner seg på teknisk etat og kulturetaten.

SEFRAK-materialet dannet på et senere tidspunkt grunnlag for en omfattende gjennomgang av verneverdige bygg og anlegg i Nome kommune, og rapporten fra dette arbeidet blir i dag benyttet i behandlingen av enkelt- og plansaker.

Bebyggelsen i Flåbygd er ingen ensartet bygningsmasse. Det er store variasjoner i utforming, alder, stilart, grad av opprinnelighet og størrelse.

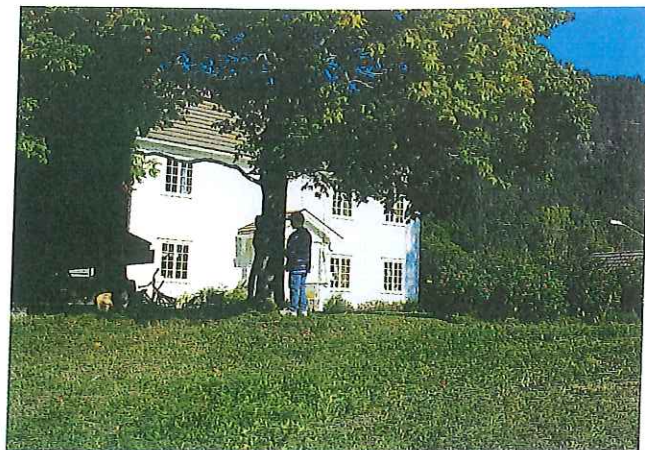
Hovedtyngden av bygningsmassen består av gårdsbebyggelse med hovedbygning og en eller flere uthusbygninger, samt enkeltstående bolighus og småbruk. Husmannsplasser, som det var mange av på 1800-tallet, er det få igjen av.

På en del av gårdene er det hovedbygninger fra tidlig 1800-tallet med en forholdsvis enhetlig utforming. Det er store 2 etasjes bygninger, med saltak, empire- eller smårutete vinduer, enkle dekor-detalljer i gavler og vindskier.

De fleste er i dag hvitmalt, noen med markering av vindusomramming i annen farge (f.eks.: Nes, Flom, Gisholt og Sundbø).

En god del av bebyggelsen er enten oppført i eller har fått sin nåværende utforming i siste halvdel av 1800-tallet i den karakteristiske sveitserstilen.

Med rike løvsagsarbeider rundt vinduer, gavler, verandaer, med store takutspring og krysspostvinduer (f.eks.: Ovenstrøm, Norheim og Landstad).

Denne to-etasjes bygningen på Tveit representerer en av hovedbygningene fra tidlig 1800-tall med empirepreg.

Den gamle landhandelen ved Tveit brygge er en representant for den karakteristiske sveitserstilen i bygda med rike detaljer rundt vinduer, gavler, verandaer, store takutspring og krysspostvinduer.

I hovedsak forskjellen i grunnmuren (betong, naturstein) viser at dette er en nyere, men velykka påbygging i sveitserstil.

Også 1900-tallets stilarter er representert med bl.a. den såkalte "funkis", dvs. en-etasjes bolighus i funksjonalistisk stil.

Ved hjelp av bl.a. gamle fotografier vil en lett se at en rekke bygninger gjennom generasjoner har endret karakter. I dag er de fleste bygninger hvitmalt, men mange av disse var tidligere rødmalte og det var mer utbredt å markere vindusomrammingen i en annen farge.

I siste halvdel av 1800-tallet var takformen mer differensiert enn i dag.

Halv-valmet tak var trolig mer utbredt (f.eks.: Tveit og sorenskrivergården på Sundbø). Taktekkingsmaterialet har tidligere i hovedsak vært teglstein, men også plater og bordkledning har vært benyttet. I dag finner en i tillegg til teglstein også aluminiumsplater, sement- og betongstein.

På 1800-tallet var gårdene utstyrt med langt flere og andre typer bygninger enn det som er bevart i dag. De fleste gårdsanleggene hadde smie, badstue, bryggerhus/eldhus, brønnhus, stabbur og frittstående fjøs.

Etterhvert som det har skjedd endringer i produksjon/produksjonsutstyr i landbruket, har dette fått direkte innvirkning på bygningsmasse, tunform og materialbruk.

De gamle lafta løene og fjøsa ble erstattet med større og mer funksjonelle driftsbygninger som rommet en rekke funksjoner under samme tak. Disse nye driftsbygningene fikk sin store utbredelse etter 1900-tallet. De har sveitserstil både i detaljutforming og i fargevalg.

Tunformen som er utbredt i Flåbygd er det såkalte firkanttunet. Selv om eldre bygninger er fjernet for å gi plass for nye driftsbygninger eller andre bygninger som f. eks. kårbolig er oppført, er tunformen beholdt.

Hvordan ta vare på bygninger og bygningsmiljøer?

* Fasader: Ved endringer av fasade bør en i størst mulig grad restaurere de eksisterende bygningsdetaljer, skifte ut det som ikke er brukbart og erstatte det med kopier. Dersom det er gjort uheldige endringer tidligere, bør en søke å tilbakeføre til et mer opprinnelig preg dersom det er behov for utbedringsarbeider.

* Taktekkning/takkonstruksjon: Ved endringer av tak bør en velge det materialet som har vært mest utbredt. På hovedbygninger/

Her kan en forholdsvis enkelt få tilbakeført de opprinnelige, smårutete vinduene. Dette vil gi et opprinneligere preg til en fin bygning. Utskiftning av opprinnelige vinduer til funksjvinduer kjenner en til over hele landet og er en representant for sin tid.

bolighus bør en velge rød teglstein. Glasertstein bør ikke benyttes.

Ved utbedringer bør takformen beholdes, eller eventuelt tilbakeføres til en takform som det kan dokumenteres at bygget har hatt tidligere.

* Vindustyper/vindusomramming: Enhver stilart har sine spesielle vindustyper og vindusomramming. Ved utbedringer skal en i størst mulig grad restaurere de opprinnelige vinduer. Dersom de må skiftes ut, skal en lage kopier eller eventuelt tilbakeføre til opprinnelige vinduer dersom det i senere tid er satt inn vinduer som bryter med stilarten. En viktig del av vinduene er vindusomrammingen og det samme prinsipp som for vinduer skal gjelde her.

* Ytterkledning/overflatebehandling: Mange bygninger har eldre bordkledning som også er gitt utifra stilart. Ikke minst vil en finne stor utbredelse av profilert ytterkledning. Ved utbedringsarbeider bør en i størst mulig grad skifte ut de dårlige delene og erstatte de med kopier.

I fargevalg til en bygnings fasader bør en være svært forsiktig. Fargebruken var nok tidligere langt mer variert, men likevel etter noen "fastlagte" rammer.

På bolighus/hovedbygninger kan vindusomramminger gjerne framheves i en annen farge, men dersom man skal velge andre farger enn de tradisjonelle hvite bør en søke faglig bistand i fargevalget. I kulturlandskapet i Flåbygd vil det være skjemmende dersom bygninger får farger som ikke har rot i tradisjonell fargebruk i bygda.

På uthusbygninger har fargebruken vært mer ensartet, og på driftsbygningene er hovedfargen rød med markering i andre farger, bl.a. grønt, gult og hvitt rundt vinduer, glugger o.l. Ved utvendig behandling av fasade bør en derfor følge det som er vanlig.

Andre uthus, som f.eks. bryggerhus kan ha bordkledning og være malt i f.eks. rødt, andre igjen har synlig laft. Også her bør en legge til grunn det utseende bygningen har, og følge det når det skal gjøres oppussings- og utbedringsarbeider. Til overflatebehandling bør en benytte maling, framfor andre teknikker som f.eks. beis.

Inngangspartier og dører er en svært vesentlig del av en bygnings fasade, som her på Sorenskrivergården på Nedre Sundbø. Både detaljer, fargebruk og helhet er viktig.

Bygninger og tunform bidrar sterkt til å prege landskapet og er viktige for å opprettholde et helhetlig landskapsbilde.

* Inngangsdører/inngangsparti: En svært vesentlig del av en bygnings fasade er inngangspartiet, med dører, overbygg, benker o.l. Ved utskifting bør en legge vekt på å få laget kopier av det gamle inngangspartiet/inngangsdøra og gi overflatebehandling etter samme prinsipp som ovenfor.

Dører med annet treverk bryter gjerne med den stilarten som huset forøvrig domineres av.

* Bevaring av tunform: Bygninger og tunform bidrar sterkt til å prege landskapsbildet og avspeiler natur- og eiendomsforhold, og de fungerer derfor som synlige kulturbærere. Selv om endringer i produksjon og funksjon bidrar til en rekke bygninger på et tun ikke lenger er i bruk, er det viktig å verne om dette mangfoldet.

Nye landbrukspolitiske signaler er at et flersidig og robust næringsliv må til for å gi folk på bygdene sikkerhet for inntekt og arbeid. Det er derfor en utfordring å utvikle en mer allsidig næringsvirksomhet på bygdene for å gjøre dem mer "robuste", helst ved å utnytte eksisterende ressurser på en ny og bedre måte.

En viktig økonomisk ressurs i denne sammenhengen er den eksisterende bygningsmassen som står der uten å være i bruk.

Både av estetiske og økonomiske hensyn bør en derfor ta vare på hver enkelt bygning på tunet. Dersom det skal føres opp nye bygninger bør en være meget nøye med plasseringen og utformingen, slik at den glir godt inn i sammenhengen og ikke bidrar til å forringe tunet som helhet.

* Kort oppsummering : Som hovedprinsipp ved all oppussing og utbedring gjelder det at der det er mulig skal en forsøke å restaurere opprinnelige deler og detaljer. Det er ikke alltid at slike deler er så dårlige som de kan fortone seg ved første øyekast.

Dersom det viser seg at en må gå til utskifting, skal en sørge for at det blir laget kopier. Det er i dag svært sjeldent at dette bidrar til å heve kostnadene.

Forslag til behandling av byggesaker :

Det foreslås følgende rutiner for behandling av byggesaker ;

"Ved oppføring av tilbygg/påbygg, ved utskifting av vinduer, dører, takteking m.v, og ved vanlig vedlikehold av bygninger inklusive utvendig maling, skal det legges vekt på å beholde bygningens opprinnelige særpreg. Eventuelt føre bygningen tilbake til sitt opprinnelige særpreg dersom det tidligere er gjort inngrep som er uheldige.

Ny bebyggelse skal tilpasses eksisterende bebyggelse både når det gjelder plassering og utseende, slik at helhetsbildet bevares på en tilfredsstillende måte."

I noen tilfeller vil det være tvil om hvordan et arbeid skal utføres, og det vil i slike saker være hensiktsmessig å hente inn faglig bistand fra f. eks. fylkeskonservator som vederlagsfritt kan bidra med praktiske råd og rettledning.

Andre kulturminner :

I tillegg til den tradisjonelle bygningsmassen knyttet til bolighus/gårder, finnes det i Flåbygd en rekke andre kulturminner.

Langs vassdraget ligger to stabbesteinsveger som bør sikres for ettertiden.

Det er murane fra Hogga til Røymaal som ble restaurert for noen år siden og den gamle stabbesteinsvegen fra handelslaget til Strengen brygge som bør restaureres etter samme prinsipp som Hogga-Røymaal vegen. Begge disse vegene ble hevet som en del av kanaliseringen i 1892. Disse vegstrekningene har en stor miljømessig betydning samtidig som de er en viktig del av kanalens og bygdas historie.

Strengen brygge er det største bryggeanlegget i Flåbygd. Den gule fargen på pakkhuset er ett av de karakteristiske kjennetegnene ved kanalarkitekturen.

De tre bryggene Landstad, Flåbygd og Strengen har alle pakk- og lagerhus i den typiske kanalarkitekturen og er malt i den guldfargen som er ett av de sentrale kjennetegn for kanalbebyggelsen.

Fellesfløtningens anlegg ved Strengen brygge er også en viktig del av denne historien, og forutsatt at det holdes vedlike, bidrar den til å skape et bryggemiljø i et større omfang enn de to andre som er langt mindre.

Området rundt bryggene har vært og kan fortsatt være aktuelle å benytte som småbåthavner. Utforming av disse har i begrenset grad tatt hensyn til bryggenes arkitektoniske kvaliteter, og det bør være en utfordring å få disse bedre tilpasset til bryggene og de nære omgivelsene.

Materialbruken i kanalen er kjennetegnet ved bruk av treverk og hoggen naturstein, og disse elementene bør benyttes ved eventuelle tiltak som ligger nær opp til særskilte kanalmiljøer. Det tilsvarende gjelder for fargevalg og detaljer.

Flåbygd kirke, tømret korskirke oppført i 1822, ligger plassert ved vassdraget.

Plasseringen av kirken understreker kanalens og vassdragets betydning.

Kirken er godt vedlikeholdt og ivaretatt, men en kunne med fordel foreta noen tiltak som ville bidra til ytterligere å forskjønne kirken og kirkegården.

Dagens gjerde bør erstattes med et malt stakittgjerde og en kan tynne i vegetasjonen ut mot vannet slik at utsynet mot/fra vannet blir bedre.

Ved Straumjordet rett ved kirken lå en av bygdas flytebruer som var i bruk fram til Strengenbrua ble oppført. Den andre flytebrua lå ved Saltevju/Opheim.

Restene og sporene av disse i landskapet bør taes vare på.

I Saltevju ligger det som var den gamle skolen i Sundbø krets som en periode også var skystasjon. Denne er i dag privatbolig, men i sin utforming bør den beholde sitt preg som en "offentlig" bygning.

En annen eldre skole er Flom. Det finnes få eksemplarer igjen av denne typen skolestuer i kommunen, og både av hensyn til bygdas og kommunens historie bør skolestua på Flom bevares. Bygningen har et opprinnelig preg både innvendig og utvendig, men forfallet er kommet langt.

Flom skole er en av de få igjenværende eksemplere av denne typen skolestuer med et opprinnelig preg i kommunen. Via velvilje fra grunneier, dugnadsarbeid og støtte fra det offentlige, er bygningen igjen i ferd med å komme i aktiv bruk.

Flomevja er et område som er godt egnet til rekreasjon i sommerhalvåret, med mange kvaliteter og en rekke spor av vannbaserte kulturminner.

Det må derfor igangsettes strakstiltak dersom en skal bevare den for ettertida.

Skolebygget er i privat eie, men ligger ikke i tilknytning til gårdsanlegg. Det åpner for muligheten for at bygdefolk i fellesskap kan restaurere skolestua og ta den i almann bruk,

Det gamle vasshjulet er et av disse sporene som det er viktig å ta vare på for ettertida.

Den tidligere sorenkrivergården på Nedre Sundbø er ett tidligere, historisk maktsentrum i bygda. Samtidig har den bevart sitt opprinnelige eksteriør og interiør.

Den gamle ovnen ved Tangen er synlig spor etter det gamle teglverket.

forutsatt at det kan inngås en avtale om dette med grunneieren.

Rett ned for Flom skole renner Flomelva. Tidligere var både sager og kverner i bruk, særlig i perioder med stor vannføring. Området langs den gamle vegen ned til Flomevju bør ryddes og tilbakeføres. Det bør ryddes og skjottes rundt restene etter kverner og sager, slik at sporene etter denne virksomheten fortsatt kan finnes og oppleves i landskapet. Området er godt egnet til rekreasjon i sommerhalvåret og har samlet sett mange kvaliteter.

Nedre Sundbø ble bygget av sorenskriver Wamberg i siste halvdel av 1700-tallet. Flåbygd hørte dengang til Kviteseid. Før Sundbø sto ferdig, fungerte Flom Søndre som bolig for sorenskriveren. Nedre Sundbø, som et historisk maktsentrum i bygda og med sitt spesielle, opprinnelige interiør og eksteriør, bør bevares. Det vil ikke være aktuelt å fremme fredningsforslag for eiendommen, men det bør vurderes å regulere til spesialområde bevaring.

Av tidlig industrivirksomhet er det ikke mange kulturminner igjen i Flåbygd.

På grunn av rike leirforekomster ble det på 1700- og 1800-tallet etablert teglverk på Tan-

Plasseringen av Flåbygd kirke nede ved vassdraget understreker kanalens og vassdragets betydning. Normalt ville kirka kigget på en høyde i terrenget.

gen. Initiativet til teglverksdrifta ble tatt av folket på gårdene Tveit og Gisholt.

Restene etter det gamle teglverket på Tangen må taes vare på.

Dersom det i framtida skulle vise seg at det blir tatt initiativ til et teglverksmuseum i Lunde tilknyttet Bratsberg tegl, er det viktig at de gamle restene etter teglverksdrift i Flåbygd blir tatt vare på og kan inngå som en del av formidlingen ved museet.

Klippeåsen fungerte tidligere som møtested i sommerhalvåret for bygdefolk, og kanskje i særlig grad for den yngre generasjon.

Selv om samværsformene har endret seg bør en skjømte området og den tidligere samlingsplassen. For å ta opp tradisjonen igjen kan en vurdere å flytte noen utearrangementer til området.

Markante personer har det opp igjennom tidene vært flere av. Blant dem som utmerket seg var Klippehegna med sin knivproduksjon, komponisten som flere år bodde på Kleiverud, felespillerne b.l.a. i Rønningenfamilien og malerne som bodde her.

Det er å håpe at de av bygdefolket som er opptatt av lokalhistorie kan bidra til å samle stoff om disse og andre som har utmerket seg.

Næringsutvikling

Det tredje av hovedmåla for prosjektet ble formulert på denne måten ;

“Skaffe fram konkrete forslag til næringsmessig utnytting av de lokale ressursene i utmark, kulturlandskap og Telemarkskanalen.”

Tanken var at man i prosjektperioden skulle få til en ideutvikling og et samarbeid for å utnytte Flåbygds egne fortrinn i næringsøyemed.

Bygdeturisme

Landbruksetaten har fått flere spørsmål og henvendelser tilknyttet bygdeturisme/gardsturisme i Flåbygd. Det foreligger nå en etableringssøknad til behandling. Utleievirksomheten vil være klar til sesongen 1996.

Organisering av beiter/fellesbeite

Varig pleie av kulturlandskapet vil bli svært vanskelig hvis en ikke greier å få inn beitedyr. Tidlig i prosjektfasen kom derfor organisering av beiter og fellesbeiter på dagsorden.

Det er i dag bare en familie i Flåbygd som har sau/kjøttfe. I tillegg leier noen utenbygdsboende noe beite til ungdyra sine.

Det står flere brukbare driftsbygninger i Flåbygd som kunne vært tatt i bruk til fellesprosjekter. Men det synes å være vanskelig å organisere slik drift.

Det mest realistiske pr. dato vil derfor være å leie ut beiter til utenbygds.

Lafting/hyttebygging m.v.

Et par brukere har hatt planer i retning av lafting og levering av spesielle produkter basert på tømmer fra egen skog. Det er flere i bygda som har interesse for og formell kompetanse innen snekring og tømmerfaget.

Det er et mindre sagbruk i bygda, slik at denne type virksomhet ligger det godt tilrette for.

Jakt/fiske/hytteutleie

På grunn av de relativt store skogteigene i Flåbygd har tanken om organisert utleie av storvilt/småviltjakt vært løselig diskutert. Et par brukere har allerede erfaring med slik utleie. Driftsøkonomisk vil nok dette være særlig attraktivt hvis man kan komme seg inn på det uten-

landske markedet. Dette kan kombineres med utleie av hus/hytter og guiding/tilrettelegging.

I forbindelse med Bygde-Nome 2000 ble det lansert en ide om ålefiske, ålerøkeri i Flåbygd. Det er en del ål i kanalen.

Det er forøvrig godt ørretfiske i kanalen og i Flåvann, særlig vår og høst.

Kanal-cafe

Ideen om en sesongbasert kanal-cafe er lansert og diskutert med en bruker, som ønsket å styrke inntektsgrunnlaget på eiendommen.

Strengen brygge

Rundt Strengen brygge er det igangsatt en omfattende opprustning og tilrettelegging basert på felles dugnadsinnsats fra bygdefolket. Det er forøvrig bevilget offentlige tilskudd (friluftsmidler) til prosjektet.

Strengen brygge er en større, solid brygge med redskapshus og båthus og den vil kunne bli et knutepunkt ved satsing mot sommerturistene.

Hjortefarm

Det er ikke ubetydelig med hjort i Flåbygd og relativt enkelt å fange inn dyr fra den “lokale” stammen. En av gårdbrukerne har dyr gående på eiendommen vinterstid. Samme bruker er dessuten involvert i etableringen av en annen hjortefarm i Nome.

Hesteskys langs kanalen

Hesteskys langs kanalvegen kan kombineres med en eventuell “sjarmøretappe” med båt. Strekningen Strengen brygge - Hogga sluse er særlig aktuell, da deler av ruta dekkes av veg som ikke er trafikkert.

Flåbygd kan også være aktuelt på hesterygg der en tar i bruk gamle tråkk i kulturlandskapet. Det er noe hestehold i Flåbygd.

Flis- kutteprosjektet

Det er et stort behov for vegetasjonsskjøtsel langs kanalstrekningen og i ravinedalene som strekker seg inn i landskapet på hver side av vassdraget.

Kjøp av mobil fliskutter er diskutert, og landsbrukskontoret i Nome kjenner til at to gårdbrukere i Flåbygd vurderer å foreta investeringen.

Vurdering av prosjektet

Det ble klart allerede under forarbeidet at grunniermedvirkning og god informasjon var en forutsetning for å kunne gjennomføre prosjektet.

Likeledes at kunnskap om kulturlandskap og skjøtsel var en nødvendighet når eventuelle tiltak skulle gjennomføres.

For å få forståelse for det arbeidet som pågikk, var det viktig å få involvert flest mulig og få skapt et engasjement.

Spesielt folkemøtene med b.la. lysbildefremvisning og diskusjoner om fortidens landskap, driftsformer og mulighetene for framtidig utvikling, viste seg å være nyttig i denne sammenheng.

I etterkant av hele prosjektet er inntrykket at denne arbeidsformen har vært avgjørende for et positivt resultat, og for forståelsen av å ta vare på verdiene i kulturlandskapet.

Selv om det har blitt mange møter i styringsgruppa, flere befaringer og folkemøter, har møteaktiviteten vært nødvendig for at grunneierene og deres representanter skulle kunne styre prosjektarbeidet.

Det at bygdefolket hele tida var involvert i prosjektarbeidet, gjorde at skepsisen til et “kulturlandskapsvernrområde” som en del kaller Flåbygd, ble snudd fra en hemske til en utfordring og en mulighet.

Skjøtselsplanen skulle være en basis for skjøtselsarbeidet og for framtidig næringsutvikling.

Som det går fram av skjøtselsplanen for Flåbygd inneholder den både en landskapsanalyse, en historisk utvikling, markslag og en plan for skjøtsel av landskapet.

Siden omfanget av skjøtselstiltak er stort, har konsulentene foreslått at arbeidet deles inn i ulike faser. Denne vinklingen ble svært godt motatt blant grunneierene i bygda.

Det understrekes at denne planen er en veiledning til hvordan skjøtseltiltakene kan utføres, og det er opp til den enkelte om tiltakene skal gjennomføres.

En del grunneiere har kommet godt i gang med arbeidet. I hovedsak er det tiltak gruppert i fase 1 og 2, men fylkeskommunen ved Telemarkskanalen har ryddet forholdsvis store areal gruppert i fase 3 vest for Tveit (Flåbygd) brygge.

Med utgangspunkt i skjøtselsplanen ble det som nevnt tidligere sendt en fellessøknad på tilskudd til spesielle tiltak i landbrukets kulturlandskap.

Denne søknaden førte til en stor bevilgning til Flåbygd, noe som har virket svært positivt for bygda og skapt optimisme for det videre arbeidet.

Slike insitamenter er trolig en nødvendighet for å få startet opp denne type arbeid, fordi det ennå ikke er kostnadssvarende å drive praktisk skjøtsel.

Målet bør være å komme i gang med alternative næringer som gir en viss avkastning, og som kan kombineres eller er en del av kulturlandskapsarbeidet. Først når dette skjer, vil behovet for slike tilskuddsmidler reduseres.

Hvis det i etterkant av kulturlandskapsprosjektet skal gjøres en vurdering av om en skjøtselsplan var nødvendig, og om planen var god nok i forhold til hensikten med den, er svaret et ubetinget ja.

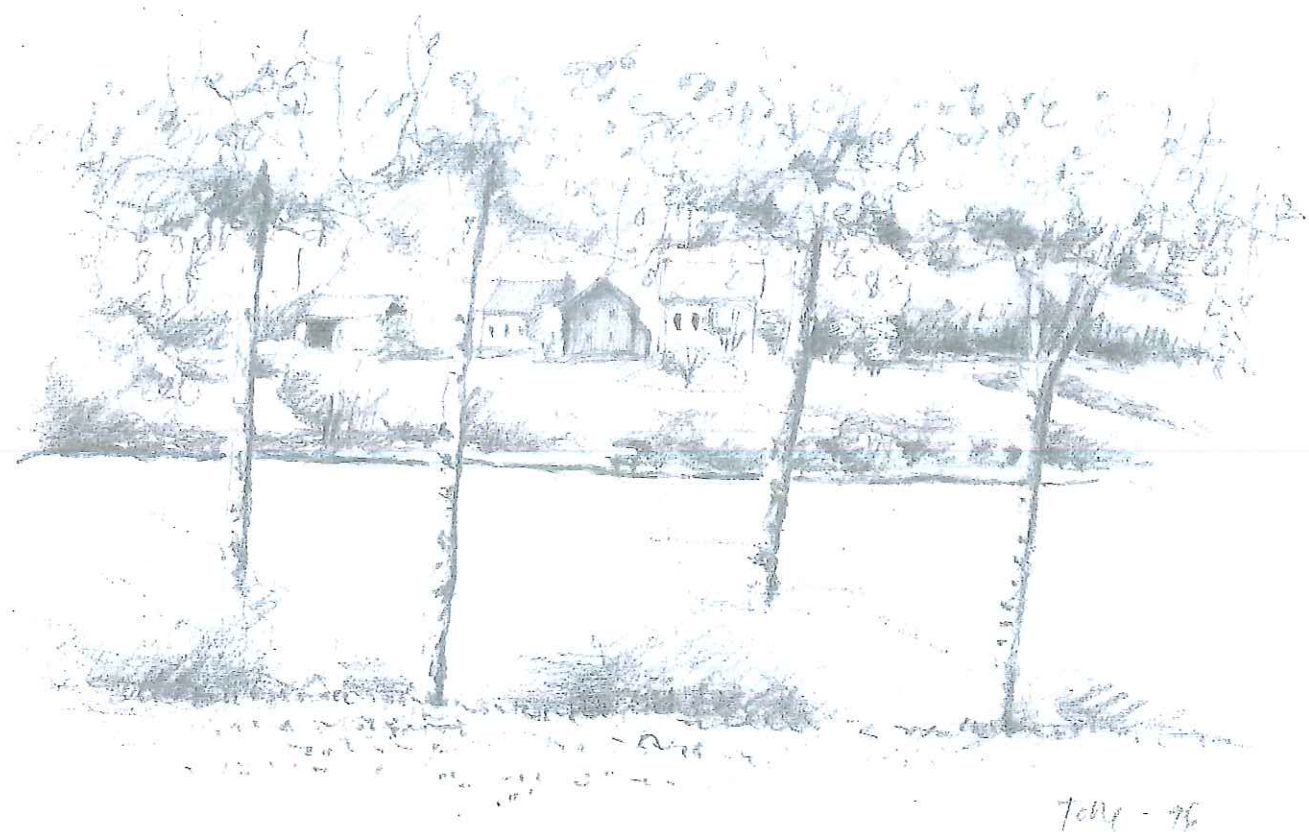
For å kunne utføre praktisk skjøtsel på en forsvarlig måte, og for å kunne tenke utvikling av bygda med utgangspunkt i at dette er et verdifulle kulturlandskapsområde, er en helhetlig plan en nødvendighet.

Så langt er det skjøtselsplan og gjennomføringen av denne som har gitt hovedtyngden av næringsutvikling. Denne danner som kjent mye av basisen for videre satsing i bygda.

Utover dette er realisering av bygdeturisme nær forestående. Som en direkte følge av kulturlandskapsprosjektet er utleie av beiter kommet igang og satsing på beitedyr og en flishogger blir seriøst vurdert.

Telle - 96

Telle - 96

Skissene viser situasjonen før og etter skjøtsel/tynning av veggasjonen ned mot kanalen.

Telle - 96

Telle - 96

Skissene viser situasjonen før og etter skjøtsel og tilbakeføring til beite.

Skissene viser situasjonen før og etter skjøtsel av vegetasjonsbryn mellom gårdene og ned mot kanalen. En oppnår et mer halvåpent landskapsbilde. Dette landskapsbilde kan en opprettholde ved beiting.

Oppfølging

For at den videre innsatsen i Flåbygd ikke skulle være en kommunal oppgave, ble det bestemt at bygdefolket sjøl skulle ha ansvaret for å følge opp det arbeidet som var lagt ned i løpet av prosjektet.

Det skulle ikke velges noen egen kulturlandskapsgruppe i bygda, men integrere arbeidet i det eksisterende grendelaget og i skogeierlaget.

Når kommunen ønsker å informere eller har behov for kontakt i forbindelse med kulturlandskaps spørsmål, er det disse to lagene som representerer bygda.

Oppfølging av skjøtelsplanarbeidet vil skje innenfor kommunens ordinære apparat. Det vil i praksis si at som for annen virksomhet innenfor landbruksnæringen, vil landbruksetaten også ha en sentral rolle i forbindelse med kulturlandskaps spørsmål, så som veiledning, informasjon, hjelp ved utfylling av søknader osv.

Landbruksetaten er sentral når det gjelder næringsutvikling innenfor jord- og skogbrukssektoren. Det være seg mer tradisjonelle satsinger, eller etableringer av nye produkter eller innenfor nye nisjer.

Nome utvikling er en annen del av kommunens næringsapparat, også de kan bistå med råd og veiledning.

Når det gjelder de ideer/utfordringer som kom fram som en del av "Bygde Nome 2000" eller i løpet av prosjektperioden i Flåbygd, har landbruksetaten håp om i samarbeid med prosjektstyret, å ta tak i disse ideene/utfordringene snart.

Etaten forbereder også en informasjonskveld/seminar med gardsturisme og restaurering som tema.

Kort oversikt faglig bistand og økonomiske virkemidler

Råd og hjelp :

- * Fylkesmannens landbruksavdeling
- * Fylkesmannens miljøvern avdeling
- * Miljøvern rådgiver og landbrukskontoret i kommunen
- * Fylkeskonservator i fylkeskommunen
- * Norske landskapsarkitekters forening (NLA)
- * Norske arkitekters landsforbund (NAL)
- * Høgskolen i Telemark - Bø.
- * Telemarksforskning
- * Fortidsminneforeningen

Økonomiske virkemidler :

Via kommunen og Fylkesmannens landbruksavdeling ;

- * Produksjonstillegg i jordbruket
- * Tilskudd til endret jordarbeiding
- * Miljøtiltak i jordbruket
- * Spesielle tiltak som f.eks. kulturmark, kulturminner, ferdselstiltak.
- * Freda og verneverdige bygninger
- * Bygdeutviklingsmidler

Via kommunen og Fylkesmannens miljøvern-avdeling ;

- * Tilskudd til naturforvaltningstiltak

Via kommunen og fylkeskonservator ;

- * Tilskudd til kulturminnetiltak